

Віктор Тарасович БЛОУС

д.ю.н., професор, Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1390-1065>

e-mail: bvt05@ukr.net

Михайло Михайлович ТЕРНУЩАК

д.ю.н., доцент, Ужгородський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3370-400X>

e-mail: mykhailoternushchak@uzhnu.edu.ua

ІСТОРИЧНІ РЕТРОСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ (ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

У статті констатовано, що в Україні немає кодифікованого законодавства, яке б регулювало правові відносини у сфері фінансової безпеки держави. Наявні нормативні акти регулюють лише окремі аспекти забезпечення безпекового простору. Проаналізовано сучасну конверсію чинного законодавства у безпековій сфері, яке й донині залишається недосконалим. Від того, наскільки юридично професійно і ефективно буде сформовано правові механізми забезпечення фінансової безпеки держави, залежить її майбутнє.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, національна безпека, фінансова система, фінансова безпека держави

ВСТУП

За кілька місяців до початку активних бойових дій в Україні введено в дію Указом Президента України № 347/2021 від 11 серпня 2021 р. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» від 11 серпня 2021 р. (далі – «Стратегія»). У цьому документі визначено шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Визначено, що забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, що спрямовано як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Як бачимо, нарешті стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями: напрям розвитку та безпековий напрям. Але після початку 2022 р. вкрай необхідним стає коригування способів та засобів, що забезпечують вітчизняну фінансову безпеку.

МЕТА статті – визначення історичних ретроспектив позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду із забезпечення фінансової безпеки держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова безпека є критерієм ефективного функціонування держави. Без належного забезпечення фінансової безпеки на практиці неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Приділяти увагу фінансовій безпеці держави необхідно завжди, але особливо за часів реструктуризації економіки, переходу до нової економічної та фінансової стратегії розвитку, коли потрібно формувати та використовувати величезні обсяги фінансових ресурсів. Відмітимо, що наявні підходи до трактування безпекових процесів у фінансовій сфері, на нашу думку, потребують системності, комплексності наукових знань, віддзеркалення фінансової безпеки в її багатомірності [1].

Події, що відбуваються у світі в останні роки особливо гостро показують, що діяльність потужних міжнародних корпорацій руйнує зв'язок між економікою і певною державою, що історично склався, змінюючи саме поняття національної економіки. Виробництво корпорацій орієнтоване на глобальний ринок, а не на задоволення економічних потреб окремої національної держави. Двигуном діяльності корпорацій є насамперед їхній власний комерційний інтерес, але ніяк не національні інтереси. Потужність та вплив сучасних міжнародних корпорацій змушують держави враховувати їхні вимоги. Оскільки транснаціональні корпорації не прив'язані до жодної національної держави, держави практично втрачають можливість контролювати їхню діяльність. Це стосується як правового регулювання трудових відносин та захисту прав найманих працівників, так й інших вимог – правових, податкових тощо. Трансформація фінансового сектору України є об'єктивною реальністю сучасності, що пов'язано з глобалізаційними процесами, новими потребами держави (особливо після лютого 2022 р.), викликами та загрозами у світовому

фінансовому просторі. Виокремлення першопричин та ймовірних наслідків такої трансформації фінансового сектору може стати базисом для подальшої розбудови України.

Водночас фінансова безпека держави безумовно є основним елементом економічної безпеки держави, на забезпечення якої нині буде спрямовано зусилля держави. Важлива роль у реалізації фінансової безпеки держави відводиться фінансовому праву, особливо стосовно реалізації Розд. 7 «Стратегії» – «Фінансова безпека: стан, виклики та загрози». Зокрема, за статистичними даними протягом останніх 10 років стан фінансової безпеки (за середнього значення оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42 % від оптимального значення) оцінювався як незадовільний, причиною чого стали постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим значне боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку. Внаслідок наявності структурних проблем фінансова система України виявилася неспроможною належно витримати виклики, збройні виклики, і на декілька років опинилася у кризовому стані. Проте результати, наведені у звіті про фінансову стабільність, що підготовлено Національним банком України (НБУ), засвідчили, що рівень фінансової безпеки був достатнім для належного забезпечення виконання фінансовим сектором його функцій та успішного проходження кризи, викликані внаслідок збройної агресії [2]. Як бачимо, керівництво держави вважає достатнім рівень підготовки держави до фінансових потрясінь минулих років, і роботу НБУ вважає загалом ефективною. Але водночас Україна продовжує запозичувати значні ресурси під великі відсотки, рівень життя постійно знижується, Україна залишається однією з найбідніших держав в Європі, значна частина українців живуть за межею бідності, мільйони українців вимушені працювати за кордоном, бо не можуть знайти собі гідного робочого місця, а у демографічному плані в Україні щороку вмирає ледь не ціле місто. Тому результати роботи керівництва держави можна однозначно визнати «достатніми». Такі результати має покращити «Стратегія», в якій серед стратегічних цілей забезпечення національної безпеки перераховані розвиток економіки країни, забезпечення економічної безпеки та створення умов для розвитку особистості, переходу економіки на новий рівень технологічного розвитку, підвищення рівня розвитку нашої держави за обсягом ВВП та успішного протистояння впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Серед головних стратегічних загроз національній безпеці в галузі економіки відзначено незахищеність національної фінансової системи від дій нерезидентів та спекулятивного іноземного капіталу, вразливість її інформаційної інфраструктури, незбалансованість національної бюджетної системи, збереження значної частки тіньової економіки, умов для корупції та криміналізації господарсько-фінансових відносин [2]. Так, можна констатувати, що важливість наявних проблем у фінансовій сфері створює реальні загрози економічній та національній безпеці держави.

Водночас вважаємо дискусійною позицію окремих авторів стосовно доцільності розуміння «фінансової безпеки держави» як системи, а не умов її функціонування. Так, система фактично є сукупністю її об'єктів

та компонентів, властивості якої обумовлюються комплексом виконуваних функцій. Відповідно умови функціонування системи (економічної або фінансової) є результатом реалізації її функцій та характеризують рівень безпеки цієї системи. Зокрема, під час 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН затверджено низку важливих документів у сфері економічної та фінансової безпеки: резолюція A/RES/40/69 «Проект кодексу злочинів проти миру і безпеки людства», A/RES/40/94E «Всеосяжне дослідження концепцій безпеки», A/RES/40/173 «Міжнародна економічна безпека», в якій фактично затверджено поняття «економічна безпека» [3].

В умовах світових суперечностей, кризових явищ в економіці України, збройної агресії, різних поглядів суспільства на розвиток соціально-економічної системи держави забезпечити комплексне якісне, точне та всебічно обгрунтоване дослідження фінансової безпеки досить складно. Відповідно до «Стратегії» на сьогодні основними викликами та загрозами у сфері фінансової безпеки залишаються такі: низький рівень бюджетної дисципліни, низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на один рік, обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямками розвитку держави; значний обсяг дефіциту державного бюджету, що перевищує визначені Бюджетним кодексом України 3 % прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік, що за фактичної відсутності неборгових джерел його фінансування спричиняє зростання державного боргу та відповідного навантаження на державний бюджет; недостатній рівень фінансової інклюзії; невирішені питання стосовно активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України; високий рівень тінізації економіки; втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом застосування «низькоподаткових» юрисдикцій; нерозслідованість правового регулювання відносин у податковій сфері; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, зокрема державного сектору; функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого демографічного навантаження; низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд з недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку; поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [2].

Фінансову безпеку будь-якої держави багато в чому визначає її фінансова незалежність, але водночас важливе значення мають зовнішні фінансові джерела, такі як: фінансові організації, уряди країн-кредиторів, транснаціональні корпорації, корпоративні та приватні іноземні інвестиції. Багато в чому фінансова безпека держави визначається характером фінансово-кредитної політики, яку вона проводить, причому як внутрішньої, і зовнішньої. Як й інші сфери держави, на фінансову безпеку держави впливають політичні процеси у державі. Тобто ситуація політичної нестабільності, що має місце в Україні є основним дестабілізуючим фактором, незважаючи на намагання влади залучати іноземні інвестиції [4].

Водночас розуміння безпекової проблеми виключно у контексті протистояння, захисту від загроз відбиває сутність «безпеки» неповною мірою. Також фінансову безпеку недоречно розглядати як певну якість чи характеристику системи (її стан), – такі визначення є характерними для статичних систем і не враховують динамічність процесів внутрішньої та зовнішньої взаємодії [5]. Відзначимо, що значна частина відповідних викликів та загроз не завжди повно піддаються прогнозуванню та обліку не тільки у довгостроковій перспективі, а й у перспективі кількох місяців. Відзначимо, що розрив зв'язку між транснаціональним капіталом та національною спільнотою, державою з її територією та населенням, знищує соціальні зобов'язання капіталу. Навіть у найбільших економічно розвинених державах світу розвивається така тенденція, але міць західних економік та збереження певних ціннісно-ідеологічних засад дає змогу поки що зберігати і прагнути зберігати далі соціальну гармонію в рамках своїх національних спільнот.

Як бачимо, якщо комплексно розглядати фінансову безпеку як систему, то вона включає відповідні задачі з усунення конфлікту інтересів між суб'єктами інфраструктури фінансового ринку на рівні держави та підрозділами компанії на рівні корпорації. Окремо вирішується завдання безпеки у передачі даних локальними, розподіленими або глобальними мережами від випадкової або навмисної зміни, знищення, розголошення, а також несанкціонованого застосування. Наявність фінансової безпеки держави – це діяльність держави загалом та її частин, вона має бути спрямована на всебічний

розвиток фінансової сфери.

ВИСНОВКИ

Отже, в наявних умовах усім ланкам фінансової системи держави притаманні не тільки потенційні, а й реальні загрози безпеці такої системи. Подолання загроз фінансової безпеки і приведення фінансової системи держави у прийнятний стан набувають нині ключового значення як для економіки держави, так і для її національної безпеки загалом. Безсумнівно, що підвищені системні та політичні ризики накладатимуть відбиток і на фінансову складову безпеки держави, проте досягнення незалежності фінансової системи від зовнішніх структур може сприяти її стабільності та знизити рівень загроз. Варто відмітити, що в аналізі діючого законодавства відзначаємо, що воно у безпековій сфері й донині залишається далеким від досконалості (відсутність законодавчо затвердженого поняття «фінансової безпеки», не приділено необхідної уваги фінансовій безпеці як важливому складнику системи національної безпеки, відсутність сформованого механізму забезпечення фінансової безпеки. Тому повне забезпечення фінансової безпеки можливе не лише на шляху протистояння зовнішнім викликам, а й за умови комплексного рішення соціально значних внутрішніх проблем, пов'язаних з удосконаленням державного управління, подолання дефіциту довіри як на інституційному, так і міжособистісному рівні, формування соціально відповідального бізнесу та сприятливих умов для розвитку національної економіки.

Список використаних джерел

1. Правове забезпечення фінансової безпеки України: монографія / Білоус В.Т. та ін. Ірпін, 2021. 428 с.
2. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Рішення РНБО від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>
3. General Assembly Resolutions. UNITED NATIONS. URL: <https://www.un.org/en/sections/documents/general-assembly-resolutions>
4. Фінансове право України (загальна частина): навчальний посібник / Л.М. Касьяненко та ін. Ірпін, 2021. 234 с.
5. Гетьманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Фінансове право*. 2020. № 3. С. 218-223. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/38.pdf>

References

1. Legal provision of financial security of Ukraine: monograph / Bilous V.T. et al. Irpin, 2021. 428 p. (in Ukrainian).
2. On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period up to 2025: Decision of the National Security Council of Ukraine dated August 11, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>. (in Ukrainian).
3. General Assembly Resolutions. UNITED NATIONS. URL: <https://www.un.org/en/sections/documents/general-assembly-resolutions>
4. Financial law of Ukraine (general part): study guide / L.M. Kasianenko et al. Irpin, 2021. 234 p. (in Ukrainian).
5. Hetmanets O. Financial security as an object of legal regulation. *Finance law*. 2020. No. 3. P. 218-223. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/38.pdf>. (in Ukrainian).

Viktor BILOUS

Doctor of Legal Sciences, Professor, State Tax University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1390-1065>

e-mail: bvt05@ukr.net

Mykhailo TERNUSHCHAK

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Uzhgorod National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3370-400X>

e-mail: mykhailoternushchak@uzhnu.edu.ua

**HISTORICAL RETROSPECTIVES OF ENSURING FINANCIAL AND TAX SECURITY OF THE STATE
(DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE)**

The paper states that there is no codified legislation in our country that would regulate legal relations in the field of financial security of the state. Existing regulations regulate only certain aspects of providing a safe space. The modern conversion of current legislation in the security sphere, which remains imperfect to this day, is analyzed. Its future depends on how legally, professionally and effectively the legal mechanisms for ensuring the financial security of the state will be formed. Financial security is a criterion for the effective functioning of the state. Without proper provision of financial security, in practice, it is impossible to solve any of the tasks facing the state. It is always necessary to pay attention to the financial security of the state, but especially in times of economic restructuring, the transition to a new economic and financial development strategy, when it is necessary to form and use huge amounts of financial resources. Note that the disconnection between transnational capital and the national community, the state with its territory and population, destroys the social obligations of capital. Even in the most economically developed states of the world, this trend is developing, but the power of Western economies and the preservation of certain value-ideological foundations allow for the time being to maintain and strive to maintain social harmony within the framework of their national communities. Having analyzed the genesis of regulatory and legal provision of financial security, it was concluded that in the given conditions for the development of science it is necessary to apply a synthesis of definitions of "financial security of the state", a systematic approach to understanding the essence of such a difficult structured phenomenon as security in its various manifestations: financial, economic, national, to transfer creative scientific potential to the legal field with the aim of forming a balanced systemic legal basis, which will provide an opportunity to form an effective mechanism for ensuring the financial security of the state. The task of security during data transmission through local, distributed or global networks against accidental or intentional change, destruction, disclosure, as well as unauthorized use is solved separately. The existence of financial security of the state is the activity of the state as a whole and its parts, it should be aimed at comprehensive development of the financial sphere.

Keywords: financial security, economic security, national security, financial system, financial security of the state